

Enamused ettekandjad jõudsid konverentsile: kvantori- ja nimisõnafraasi suhetest tänapäeva eesti keeles

Maarja-Liisa Pilvik, Liina Lindström, Helen Plado, Carl Eric Simmul
Tartu Ülikool

Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastakonverents
18.04.2024

Taust: hulgafras

HULGASÕNA

NIMISÕNA

Taust: hulgaфраас

HULGASÕNA

NIMISÕNA

põhiarvsõna

kaks

ettekandjat

asesõna

mitu

ettekandjat

nimisõna

enamik

ettekandjaid

määrsõna

palju

ettekandjaid

Taust: hulgafras

HULGASÕNA

NIMISÕNA

põhiarvsõna

kaks

ettekandjat

asesõna

mitu

ettekandjat

nimisõna

enamik

ettekandjaid

määrsõna

palju

ettekandjaid

Partitiiv ja rektsiooniseos, kui hulgasõna nimetavas käändes või muutumatu hulgasõna (Metslang 2017: 464, 470, EKK 2020: 490)

Taust: hulgafras

HULGASÕNA

NIMISÕNA

põhiarvsõna

kaks

ettekandjat

asesõna

mitu

ettekandjat

nimisõna

enamiku

ettekandjaid

määrsõna

palju

ettekandjaid

Partitiiv ja reksiooniseos, kui hulgasõna nimetavas käändes või muutumatu hulgasõna (Metslang 2017: 464, 470, EKK 2020: 490) → hulgafras on subjekt või objekt (vt ka Metslang 2017: 470)

Taust: hulgaфраас

HULGASÕNA

NIMISÕNA

põhiarvsõna

kaht

ettekandjat

asesõna

mitmes

ettekandjas

nimisõna

enamikul

ettekandjail ~ ettekandjatel

määrsõna

Muudes funktsioonides
ühildumine käändes
(aga mitte arvus)

Taust: hulgafraas

HULGASÕNA

NIMISÕNA

põhiarvsõna

kaht

ettekandjat

asesõna

mitmes

ettekandjas

nimisõna

enamikul

ettekandjail ~ ettekandjatel

määrsõna

Muudes funktsioonides
ühildumine käändes
(aga mitte arvus)
→ nimisõnafraas?

Taust: hulgaфраас

HULGASÕNA

NIMISÕNA

põhiarvsõna

kaht

ettekandjat

asesõna

mitmes

ettekandjas

nimisõna

enamikul

ettekandjail ~ ettekandjatel

määrsõna

paljudel

ettekandjail ~ ettekandjatel

Kõik hulgasõnad (nt üks, mõlemad, kumbki) ei moodustagi hulgaфраасе, teised võivad käituda kahtmoodi (Metslang 2017: 463).

Taust: hulgafras

HULGASÕNA

NIMISÕNA

põhiarvsõna

kaht

ettekandjat

asesõna

mitmetes

ettekandjais ~ ettekandjates

nimisõna

enamikul

ettekandjail ~ ettekandjatel

määrsõna

paljudel

ettekandjail ~ ettekandjatel

Hulgafrasil ja
nimisõnafrasil
tähenduserinevus
(EKK 2020: 491-492)

Taust: hulgafraas

HULGASÕNA

NIMISÕNA

põhiarvsõna

kaht

ettekandja**ist** ~ ettekandja**test**

asesõna

mitmet**es**

ettekandja**ist** ~ ettekandja**test**

nimisõna

enamikul

ettekandja**ist** ~ ettekandja**test**

määrsõna

paljudel

ettekandja**ist** ~ ettekandja**test**

Laiend elatiivis märgib kindlat tervikut, mille osa hulgafraasiga väljendatakse (Metslang 2017: 469, EKK 2020: 492). Seotud hulgafraasi partitiivis laiendi väljajätuga (nt **enamikul** ettekandjatel kõigist **ettekandjatest**).

Taust: hulgafras

Siinses ettekandes:
enamik

HULGASÕNA

NIMISÕNA

põhiarvsõna

kaht

ettekandjat

asesõna

mitmetes

ettekandjais ~ ettekandjates

nimisõna

enamikul~
enamikel

ettekandjail ~ ettekandjatel ~ ettekandjatest

määrsõna

paljudel

ettekandjail ~ ettekandjatel

Taust: hulgafras

HULGASÕNA

NIMISÕNA

Siinses ettekandes:
enamik,
osa

põhiarvsõna

kaht

ettekandjat

asesõna

mitmetes

ettekandjais ~ ettekandjates

nimisõna

osal~

osadel

ettekandjail ~ ettekandjatel ~ ettekandjatest

määrsõna

paljudel

ettekandjail ~ ettekandjatel

Taust: hulgaфраас

HULGASÕNA

NIMISÕNA

Siinses ettekandes:
enamik,
osa,
enamus

põhiarvsõna

kaht

ettekandjat

asesõna

mitmetes

ettekandjais ~ ettekandjates

nimisõna

enamusel~
enamustel

ettekandjail ~ ettekandjatel ~ ettekandjatest

määrsõna

paljudel

ettekandjail ~ ettekandjatel

Taust: veel varieerumist

- Hulgafrasist subjektiga võib öeldis esineda kas ainsuses või mitmuses ehk lähtuda kas mitmuslikust sisust või ainsuslikust vormist.

Enamus ettekandjaid jõudis ~ jõudsid konverentsile

- Laiend võib olla ka implitsiitne.

Enamus jõudis ~ jõudsid konverentsile

Taust: *enamik* ja *enamus* (Risberg, Langemets 2021)

- *Enamik* ja *enamus* on mõlemad tuletised omadussõnast *enam*
- *Enamus* on vanem, *enamik* loodud kirjakeeles 20. sajandi esimeses pooles
- Alates VÕSist (1953) on tähendused lahutatud
 - *enamik* ‘suurem osa’
 - *enamus* ‘arvuline ülekaal’
- Tänapäeva üldkeeles *enamik* ja *enamus* ühtviisi sagedased, sh tähenduses ‘suurem osa’, õigekeelsusallikad ja kooliõpikud on sõna *enamus* kasutust kvantorifraasis siiski tauninud.

Taust: *enamik*, *enamus* ja *osa* (Lõbu 2011)

- *enamik* kvantorifraasis alles 1930ndatel
 - 1990ndateks kasutus laienenud, ent põhiliselt kasutatakse siiski rektsiooniseoses kvantorifraasides;
 - 2009. aasta küpsuskirjandites nimisõnafraase u veerand kõikidest hulgasõnaga fraasidest

Taust: *enamik*, *enamus* ja *osa* (Lõbu 2011)

- *enamik* kvantorifraasis alles 1930ndatel
 - 1990ndateks kasutus laienenud, ent põhiliselt kasutatakse siiski rektsiooniseoses kvantorifraasides;
 - 2009. aasta küpsuskirjandites nimisõnafraase u veerand kõikidest hulgasõnaga fraasidest
- *enamus* kvantorifraasis 20. sajandi teisel poolel
 - 1990ndateks kasutusel rektsiooniseoses kvantorifraasides
 - 2009. aasta küpsuskirjandites samuti valdav osa rektsiooniseoses kvantorifraasides

Taust: *enamik*, *enamus* ja *osa* (Lõbu 2011)

- *enamik* kvantorifraasis alles 1930ndatel
 - 1990ndateks kasutus laienenud, ent põhiliselt kasutatakse siiski reksiooniseoses kvantorifraasides;
 - 2009. aasta küpsuskirjandites nimisõnafraase u veerand kõikidest hulgasõnaga fraasidest
- *enamus* kvantorifraasis 20. sajandi teisel poolel
 - 1990ndateks kasutusel reksiooniseoses kvantorifraasides
 - 2009. aasta küpsuskirjandites samuti valdav osa reksiooniseoses kvantorifraasides
- *osa*-le tekkis kvantori funktsioon alles 19. sajandi lõpus
 - 20. sajandi jooksul kasutatud põhiliselt reksiooniseoses kvantorifraasina
 - elatiivse laiendi kasutuse kasv 20. sajandi II poolest
 - 2009. aasta küpsuskirjandites enam-vähem võrdselt kasutatud kvantori- ja nimisõnafraasides; verb peamiselt mitmuses

Taust: *enamik*, *enamus* ja *osa* hulgasõnadena

Hulgafraasidega seoses on märgitud

- *osa* ja *enamik* kasutuse kasvu ühilduva täiendina, nt *osad ettekandjad* (Erelt & Metslang 1998, Erelt 2000):
 - eelistada osastavalist malli, kui tahetakse näidata hulga suurust (EKK 2020: 492);
 - uueal, mitmuslikul kasutusviisil pole eeliseid vanema ees (Erelt 2019);

Taust: *enamik*, *enamus* ja *osa* hulgasõnadena

Hulgafrasidega seoses on märgitud

- *osa* ja *enamik* kasutuse kasvu ühilduva täiendina, nt *osad ettekandjad* (Erelt & Metslang 1998, Erelt 2000):
 - eelistada osastavalist malli, kui tahetakse näidata hulga suurust (EKK 2020: 492);
 - uueal, mitmuslikul kasutusviisil pole eeliseid vanema ees (Erelt 2019);
- hulgasõna *enamik* asemel *enamus* kasutuse kasvu, nt *enamused ettekandjad* (Lõbu 2011, EKK 2020):
 - ei õnnestu lahus hoida, aga teadlik keelekasutaja võiks püüda (EKK 2020: 492);

Taust: *enamik*, *enamus* ja *osa* hulgasõnadena

Hulgafrasidega seoses on märgitud

- *osa* ja *enamik* kasutuse kasvu ühilduva täiendina, nt *osad ettekandjad* (Erelt & Metslang 1998, Erelt 2000):
 - eelistada osastavalist malli, kui tahetakse näidata hulga suurust (EKK 2020: 492);
 - uuemal, mitmuslikul kasutusviisil pole eeliseid vanema ees (Erelt 2019);
- hulgasõna *enamik* asemel *enamus* kasutuse kasvu, nt *enamused ettekandjad* (Lõbu 2011, EKK 2020):
 - ei õnnestu lahus hoida, aga teadlik keelekasutaja võiks püüda (EKK 2020: 492);
- seestütleva laiendi kasutuse kasvu (Metslang 2017: 477, EKK 2020: 492);

Taust: *enamik*, *enamus* ja *osa* hulgasõnadena

Hulgafraasidega seoses on märgitud

- *osa* ja *enamik* kasutuse kasvu ühilduva täiendina, nt *osad ettekandjad* (Erelt & Metslang 1998, Erelt 2000):
 - eelistada osastavalist malli, kui tahetakse näidata hulga suurust (EKK 2020: 492);
 - uuel, mitmuslikul kasutusviisil pole eeliseid vanema ees (Erelt 2019);
- hulgasõna *enamik* asemel *enamus* kasutuse kasvu, nt *enamused ettekandjad* (Lõbu 2011, EKK 2020):
 - ei õnnestu lahus hoida, aga teadlik keelekasutaja võiks püüda (EKK 2020: 492);
- seestütleva laiendi kasutuse kasvu (Metslang 2017: 477, EKK 2020: 492);
- alusega vormis ühilduva ainsusliku öeldise kasutamise kasvu (Erelt 2000)
 - soovitatud kasutada ainsust, kui hulgafraas väljendab ebamäärast hulka ja asub lause lõpus (Erelt 2019).

Uurimuse eesmärk

- Kaardistada tänapäeva eesti keeles hulgasõnaga fraaside*
 - kvantori arvuühildumise ulatust,
 - laiendi käände varieerumise ulatust,
 - verbiühildumise ulatust.
- Võrrelda kirjutatud keele andmeid suulise keele andmetega.

Uurimuse eesmärk

- Kaardistada tänapäeva eesti keeles hulgasõnaga fraaside*
 - kvantori arvuühildumise ulatust,
 - laiendi käände varieerumise ulatust,
 - verbiühildumise ulatust.
- Võrrelda kirjutatud keele andmeid suulise keele andmetega.

Materjal

Eesti keele ühendkorpus 2023

- blogid
- foorumid
- perioodika

750 juhuslikku vaatlust igast žanrist

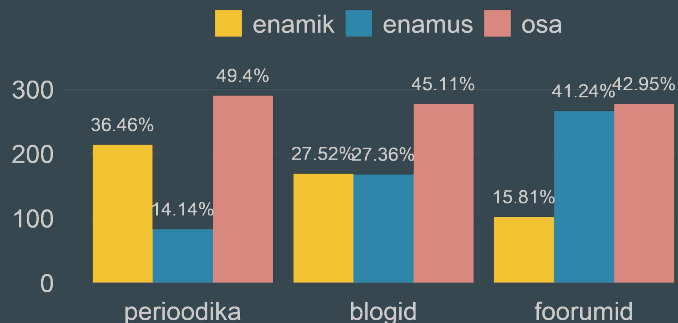
Päring **lemmade** osa, *enamik*, *enamus* põhjal, millele peab järgnema 0-5 sõne pärast **mitmuslik nimisõna** (ainsuses arvuühildumine niikuinii).

Eesti keele spontaanse kõne foneetiline korpus
Eesti teismeliste keele korpus

Kõik lemmade osa, *enamik*, *enamus* kasutusjuhud

Materjal

Kokku **1846** vaatlust loendatavate, mitmuslike nimisõnadega.

Eesti keele ühendkorpus 2023

- blogid
- foorumid
- perioodika

750 juhuslikku vaatlust igast žanrist

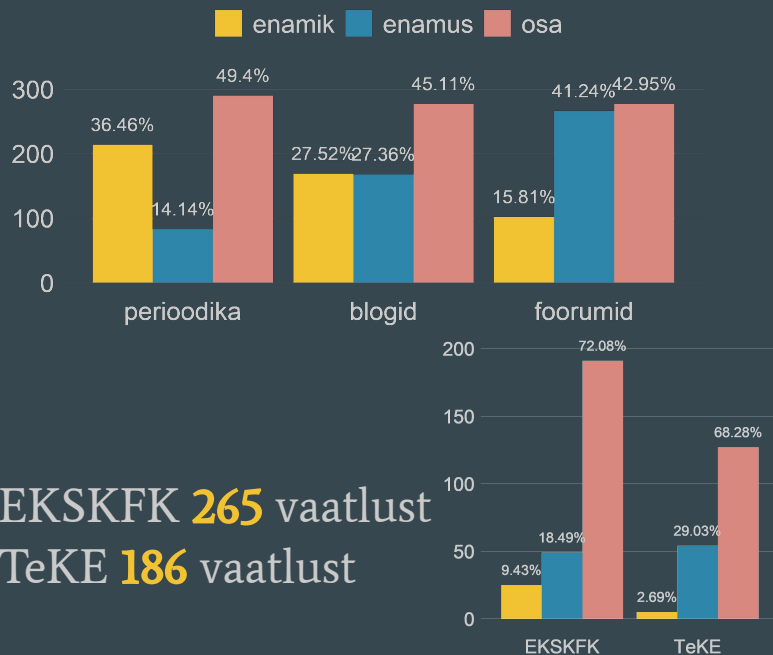
Päring **lemmade** *osa, enamik, enamus* põhjal, millele peab järgnema 0-5 sõne pärast **mitmuslik nimisõna** (ainsuses arvuühildumine niikuinii).

Eesti keele spontaanse kõne foneetiline korpus
Eesti teismeliste keele korpus

Kõik lemmade *osa, enamik, enamus* kasutusjuhud

Materjal

Kokku **1846** vaatlust loendatavate, mitmuslike nimisõnadega.

EKSKFK **265** vaatlust
TeKE **186** vaatlust

Eesti keele ühendkorpus 2023

- blogid
- foorumid
- perioodika

750 juhuslikku vaatlust igast žanrist

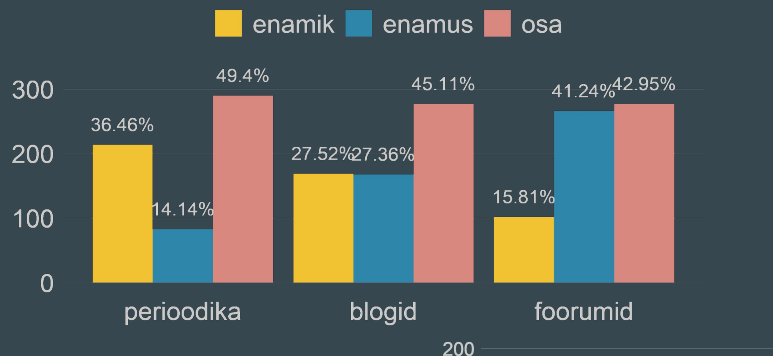
Päring **lemmade** *osa, enamik, enamus* põhjal, millele peab järgnema 0-5 sõne pärast **mitmuslik nimisõna** (ainsuses arvuühildumine niikuinii).

Eesti keele spontaanse kõne foneetiline korpus
Eesti teismeliste keele korpus

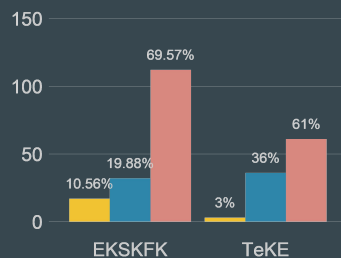
Kõik lemmade *osa, enamik, enamus* kasutusjuhud

Materjal

Kokku **1846** vaatlust loendatavate, mitmuslike nimisõnadega.

EKSKFK **161** vaatlust
TeKE **100** vaatlust

Eesti keele ühendkorpus 2023

- blogid
- foorumid
- perioodika

750 juhuslikku vaatlust igast žanrist

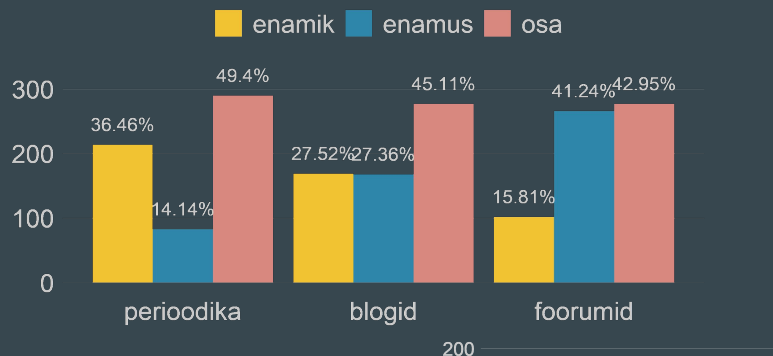
Päring **lemmade** *osa, enamik, enamus* põhjal, millele peab järgnema 0-5 sõne pärast **mitmuslik nimisõna** (ainsuses arvuühildumine niikuinii).

Eesti keele spontaanse kõne foneetiline korpus
Eesti teismeliste keele korpus

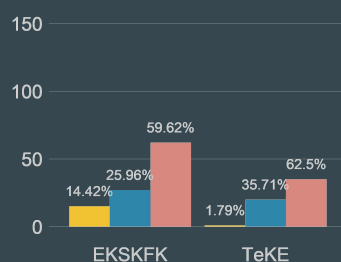
Kõik lemmade *osa, enamik, enamus* kasutusjuhud

Materjal

Kokku **1846** vaatlust loendatavate, mitmuslike nimisõnadega.

EKSKFK **104** vaatlust
TeKE **56** vaatlust

Eesti keele ühendkorpus 2023

- blogid
- foorumid
- perioodika

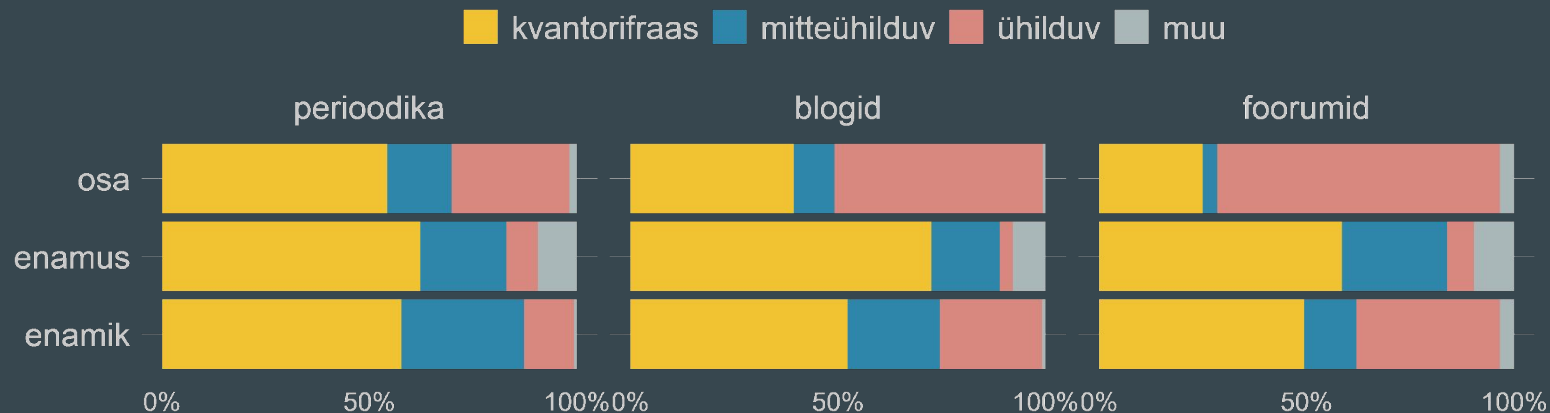
750 juhuslikku vaatlust igast žanrist

Päring **lemmade** *osa, enamik, enamus* põhjal, millele peab järgnema 0-5 sõne pärast **mitmuslik nimisõna** (ainsuses arvuühildumine niikuinii).

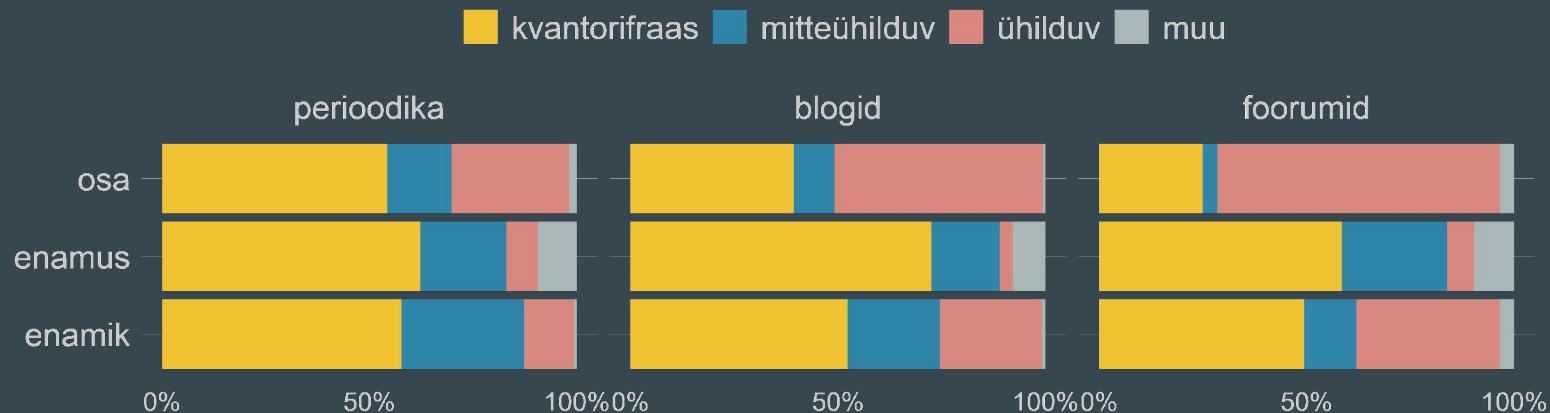
Eesti keele spontaanse kõne foneetiline korpus
Eesti teismeliste keele korpus

Kõik lemmade *osa, enamik, enamus* kasutusjuhud

1. Kvantori arvuühildumine ühendkorpuses

1. Kvantori arvuühildumine ühendkorpuses

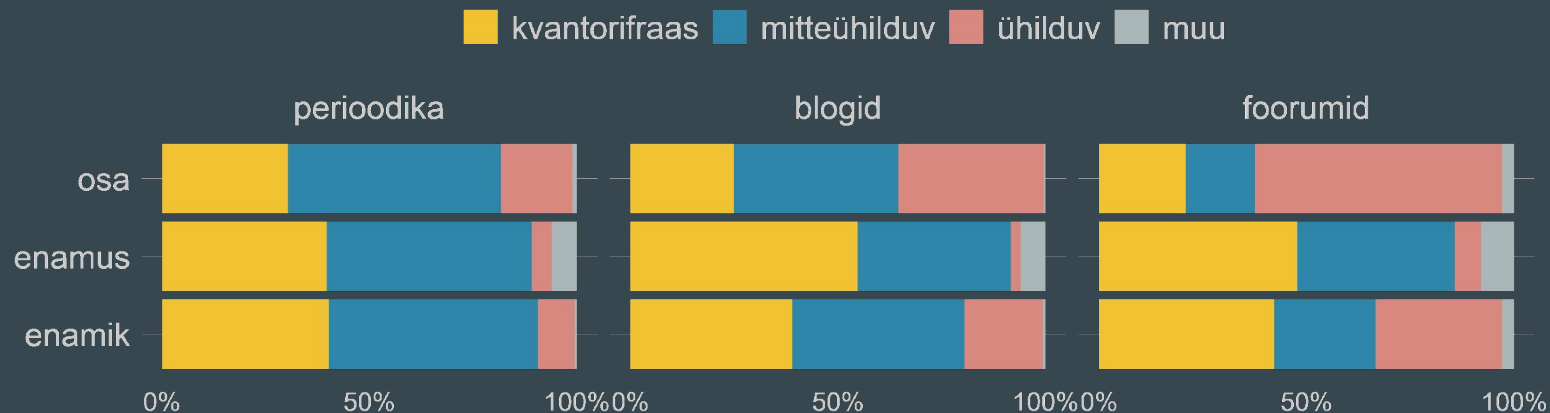
enamus ettekandjaid
enamuse ettekandjaid

enamusel ettekandjatel
enamuse ettekandjatega

enamused ettekandjad
enamuste ettekandjatega

enamus inimestel
osale inimesi

1. Kvantori arvuühildumine ühendkorpuses

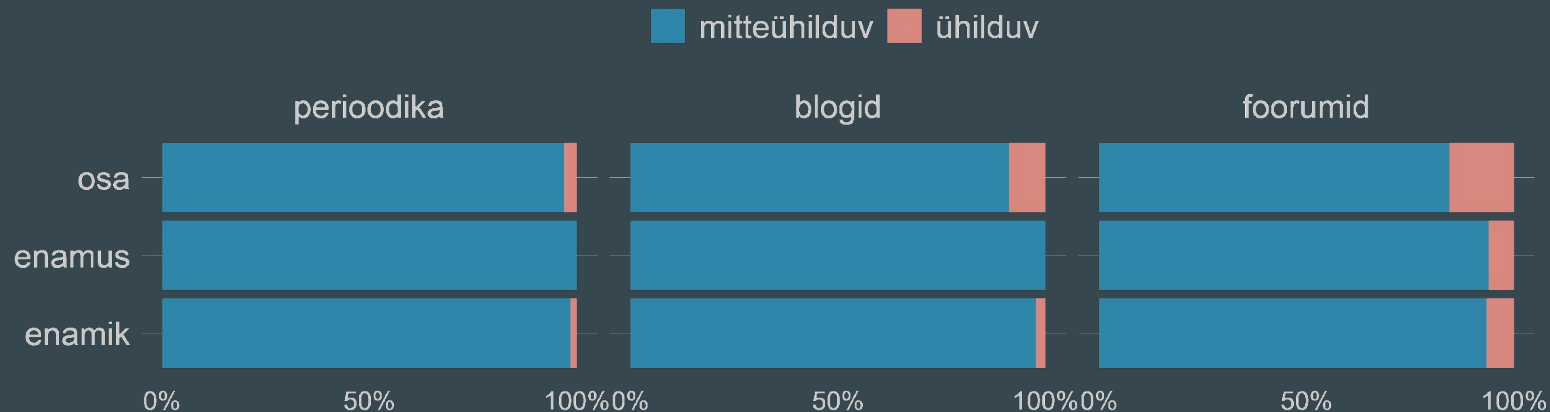
enamus ettekandjaid
enamuse ettekandjaid

enamusel ettekandjatel
enamuse ettekandjatega
enamusel ettekandjatest

enamustel ettekandjatel
enamuste ettekandjatega
enamustel ettekandjatest

enamus inimestel
osale inimesi

1. Kvantori arvuühildumine ühendkorpuses

enamusel ettekandjatest

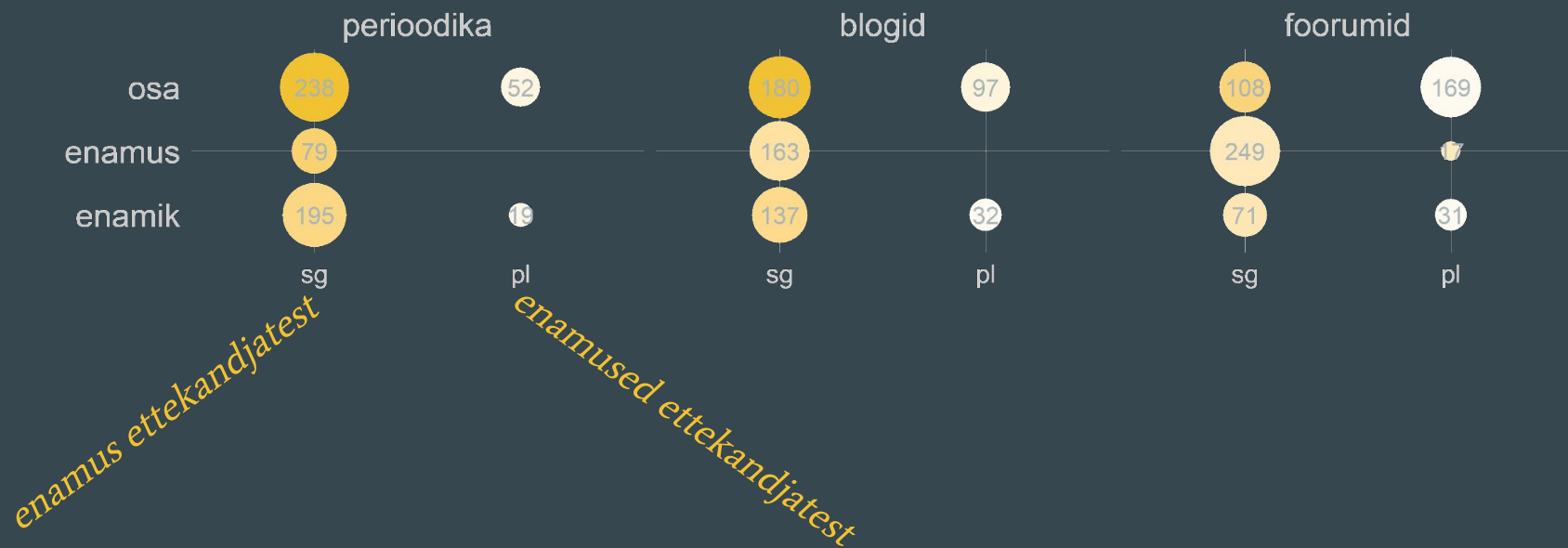
enamustel ettekandjatest

2. Laiendi käände varieerumine ühendkorpuses

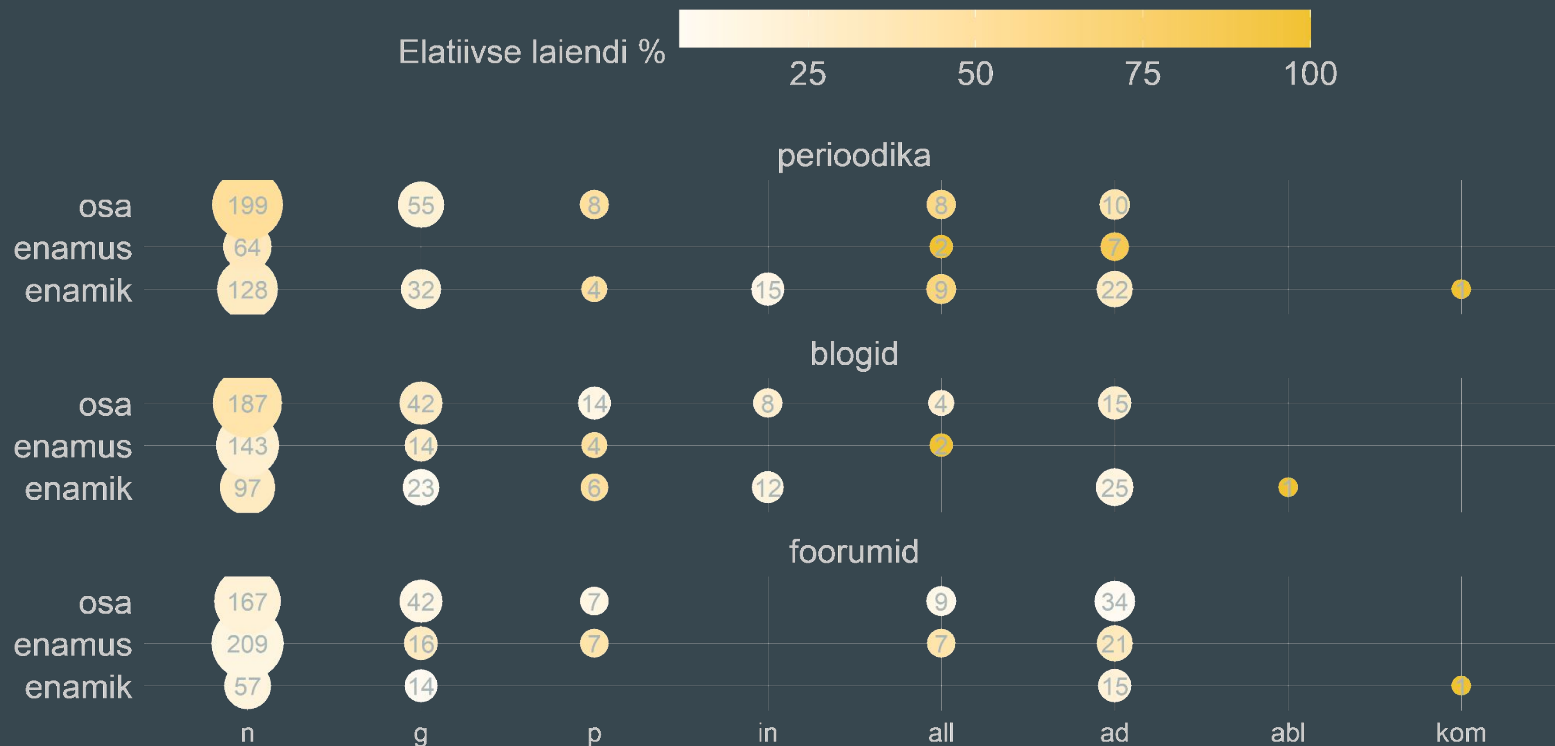
Elatiivse laiendi %

10 20 30 40 50

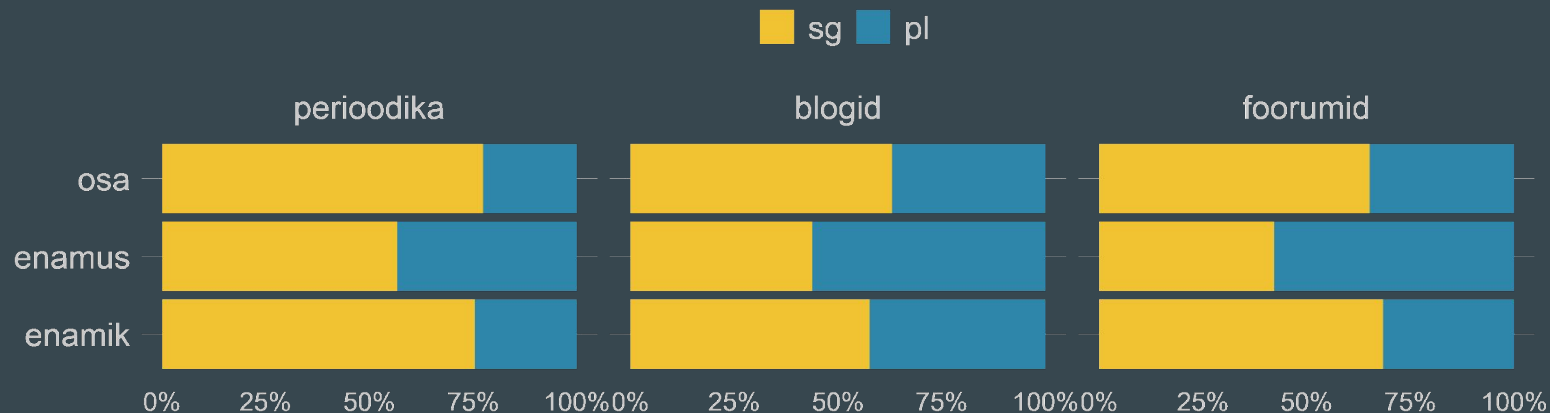
2. Laiendi käände varieerumine ühendkorpuses

3. Verbiühildumine ühendkorpuses

- 1846 hulgafrasist **1091** subjekti funktsioonis. Neist omakorda
 - 29% tegusõnaga *on*,
 - 10% eitavate tegusõna vormidega,
 - 5,4% tegusõnata,
 - 2,3% konditsionaalis tegusõnadega,
 - 0,5% kvotatiivis tegusõnadega.
- Mitmusliku hulgasõnaga (*osad, enamikud, enamused*) varieerumine puudub: verbivorm on alati mitmuses. Verbivormi varieerumise uurimiseks seega ainult **486** vaatlust.

3. Verbiühildumine ühendkorpuses

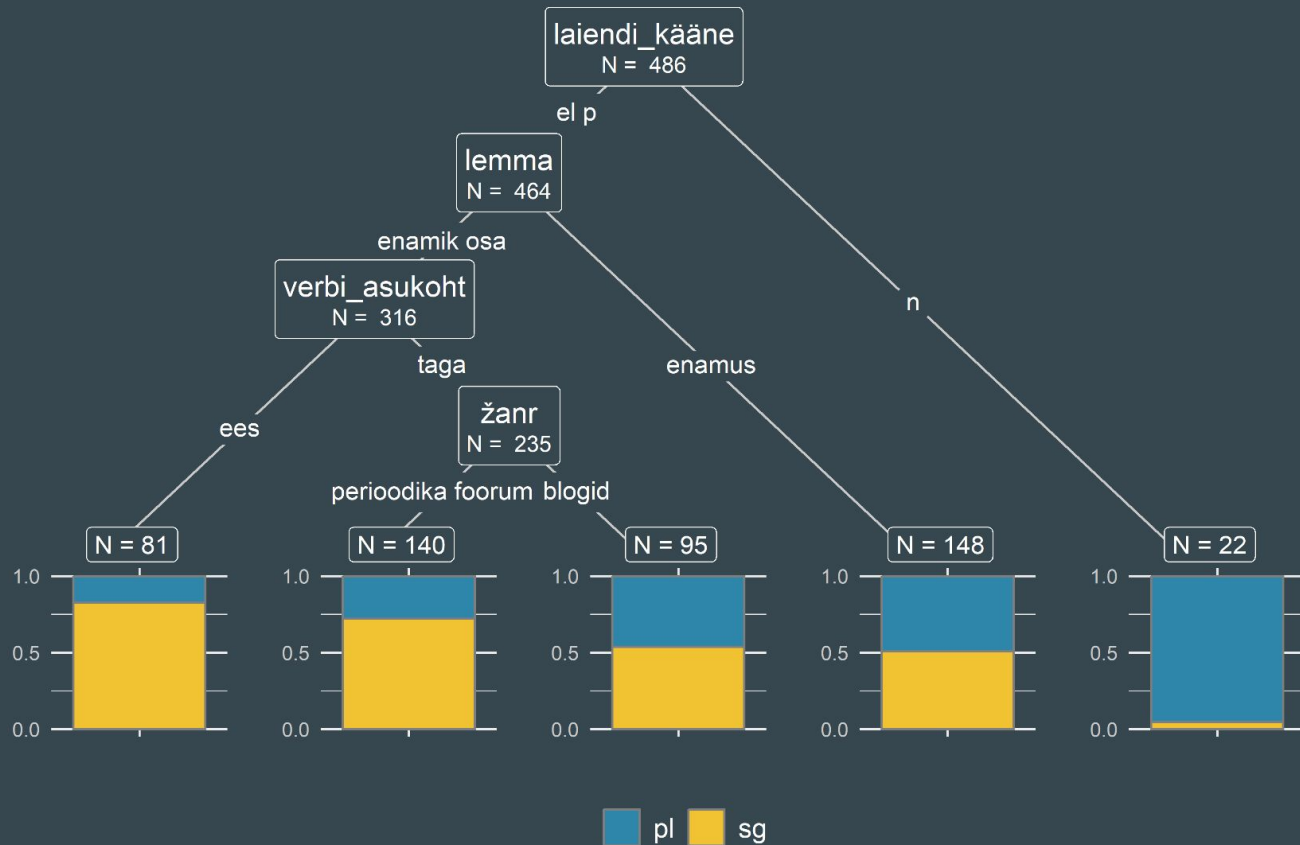

Enamus ettekandjaid ~ ettekandjatest

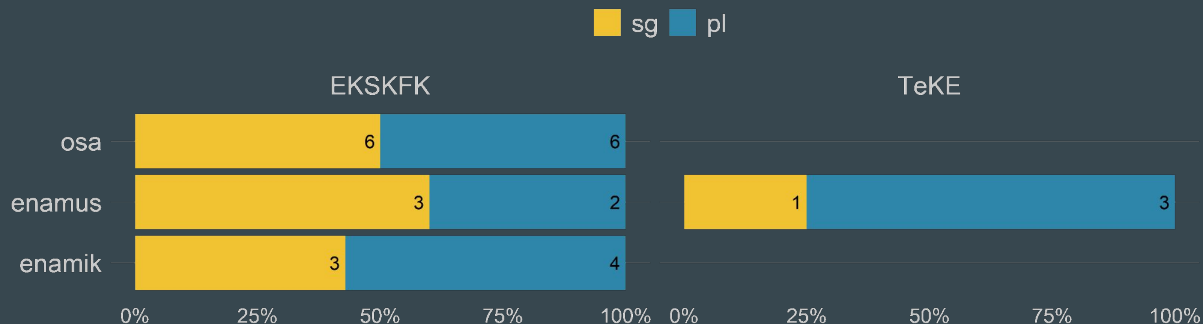
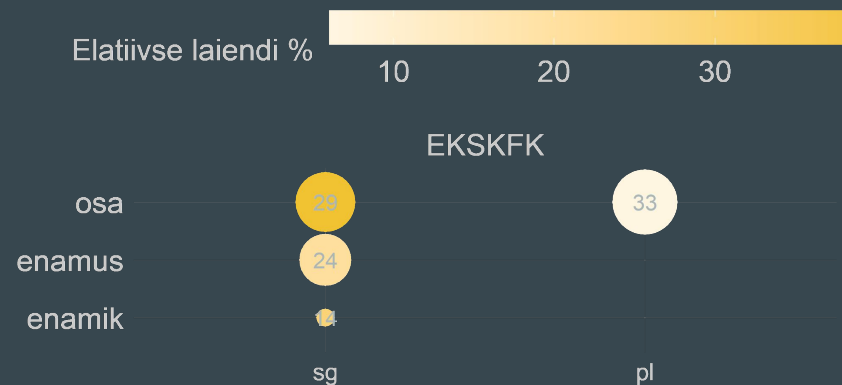
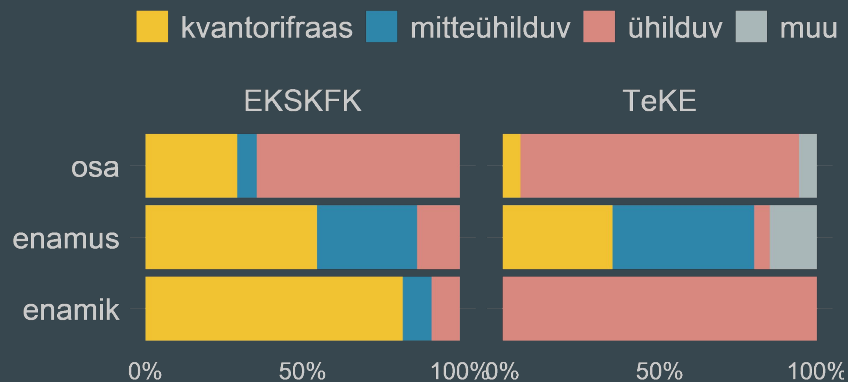
jõudis
jõudsid

konverentsile

3. Verbiühildumine ühendkorpuses

4. *osa*, *enamik* ja *enamus* hulgasõnadena suulise keele korpustes

4. osa, *enamik* ja *enamus* hulgasõnadena suulise keele korpustes

ma *enamus laule* lihtsalt skipin (TeKE, Trt14N)

selles suhtes ma saan *enamus inimestega* läbi (TeKE, Ant16M)

noo (.) onul siin *enamus piltidel* pole tal nägu (TeKE, Krs17N)

enamus asjad viskasime ära (EKSKFK, N24)

seda kasutatakse *enamus küpsetistes* (foo)

kuid *enamus nendel* puuduvad atribuudid täielikult (foo)

Kokkuvõte

- Hulgasonaga fraasidega seonduvalt **palju varieerumist**:
 - hulgasõna arv ja kääne, nimisõna kääne, öeldiverbi ainsuslikkus/mitmuslikkus

Kokkuvõte

- Hulgasonaga fraasidega seonduvalt **palju varieerumist**:
 - hulgasõna arv ja kääne, nimisõna kääne, öeldiverbi ainsuslikkus/mitmuslikkus
- Ühendkorpuses 2023 on **osa** kolmest vaadeldud hulgasonast **levinuim** kõikides žanrides; *enamiku* ja *enamuse* vahekord korreleerub teksti formaalsuse/toimetatuse astmega. Suulises keeles samuti sagedasim *osa*. *Enamiku* kasutus marginaalne.

Kokkuvõte

- Hulgasonaga fraasidega seonduvalt **palju varieerumist**:
 - hulgasõna arv ja kääne, nimisõna kääne, öeldiverbi ainsuslikkus/mitmuslikkus
- Ühendkorpuses 2023 on **osa** kolmest vaadeldud hulgasõnast **levinuim** kõikides žanrides; *enamiku* ja *enamuse* vahekord korreleerub teksti formaalsuse/toimetatuse astmega. Suulises keeles samuti sagedasim *osa*. *Enamiku* kasutus marginaalne.
- Hulgasona **ühildumine arvus** levinum hulgasõnaga **osa** ning valdav **foorumites**.

Kokkuvõte

- Hulgasonaga fraasidega seonduvalt **palju varieerumist**:
 - hulgasõna arv ja kääne, nimisõna kääne, öeldiverbi ainsuslikkus/mitmuslikkus
- Ühendkorpuses 2023 on **osa** kolmest vaadeldud hulgasõnast **levinuim** kõikides žanrides; *enamiku* ja *enamuse* vahekord korreleerub teksti formaalsuse/toimetatuse astmega. Suulises keeles samuti sagedasim *osa*. *Enamiku* kasutus marginaalne.
- Hulgasona **ühildumine arvus** levinum hulgasõnaga **osa** ning valdav **foorumites**.
- **Elatiivne laiend** levinud põhiliselt **ainsusliku hulgasõnaga** (*enamus ettekandjatest*) ning rohkem **perioodikas** (30–44%), kõige vähem foruumites (15–18%).

Kokkuvõte

- Hulgasonaga fraasidega seonduvalt **palju varieerumist**:
 - hulgasona arv ja kääne, nimisõna kääne, öeldiverbi ainsuslikkus/mitmuslikkus
- Ühendkorpuses 2023 on **osa** kolmest vaadeldud hulgasonast **levinuim** kõikides žanrides; *enamiku* ja *enamuse* vahekord korreleerub teksti formaalsuse/toimetatuse astmega. Suulises keeles samuti sagedasim *osa*. *Enamiku* kasutus marginaalne.
- Hulgasona **ühildumine arvus** levinum hulgasonaga **osa** ning valdav **foorumites**.
- **Elatiivne laiend** levinud põhiliselt **ainsusliku hulgasonaga** (*enamus ettekandjatest*) ning rohkem **perioodikas** (30–44%), kõige vähem foruumites (15–18%).
- **Öeldis** hulgafrasist alusega on **perioodikas pigem ainsuses**. *Enamus* soosib pigem **mitmuslikku** öeldist kõikides žanrides. Öeldisvormi valikul mängib rolli ka verbi paiknemine hulgafraasi suhtes.

Kokkuvõte

- Hulgasõnaga fraasidega seonduvalt **palju varieerumist**:
 - hulgasõna arv ja kääne, nimisõna kääne, öeldiverbi ainsuslikkus/mitmuslikkus
- Ühendkorpuses 2023 on **osa** kolmest vaadeldud hulgasõnast **levinuim** kõikides žanrides; *enamiku* ja *enamuse* vahekord korreleerub teksti formaalsuse/toimetatuse astmega. Suulises keeles samuti sagedasim *osa*. *Enamiku* kasutus marginaalne.
- Hulgasõna **ühildumine arvus** levinum hulgasõnaga **osa** ning valdav **foorumites**.
- **Elatiivne laiend** levinud põhiliselt **ainsusliku hulgasõnaga** (*enamus ettekandjatest*) ning rohkem **perioodikas** (30–44%), kõige vähem foruumites (15–18%).
- **Öeldis** hulgafrasist alusega on **perioodikas pigem ainsuses**. *Enamus* soosib pigem **mitmuslikku** öeldist kõikides žanrides. Öeldisvormi valikul mängib rolli ka verbi paiknemine hulgafraasi suhtes.
- Hulgasõnaga *enamus* märgatav vähene käändes ühildumine (käändetunnus ainult laiendil).

Kokkuvõte

- Arvus ühilduva, mitmusliku hulgasõna kasutus viitab fraasitüübi lihtsustumisele, samas ei ole rektsioonilised hulgafraasid kuskile kadunud. Kõnelejad oskavad mõlemaid.
- Ainsuslik ja mitmuslik hulgasõna kui kvantifitseeriva ja määratleva funktsiooni eristaja (Erelt & Metslang 1998).
- Implitsiitse laiendiga (st ilma nimisõnata) kasutus võib soodustada veelgi hulgasõnade nihkumist nimisõnafraasi ühilduvaks täiendiks.

Edasiseks

- Nimisõna referendi elusus
- Hulgafraasi süntaktiline funktsioon
- Verbide sagedus
- Nimisõnade sagedus
- Implitsiitse nimisõnaga fraasid
- Primaarsete ja sekundaarsete hulgafraaside suhe (eriti sõnaga *osa*)
- ...

Kirjandus

EKK 2020 = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2020. Eesti keele käsiraamat. Tallinn: EKSA

Erelt, Mati & Helle Metslang 1998. Oma või võõras? *Keel ja Kirjandus* 10, 657–668.

Erelt, Mati 2000. Arvuühildumisest tänapäeva eesti kirjakeeles. *Keel ja Kirjandus* 3, 180–189.

Erelt, Mati 2019. Lause õigekeelsus. Juhatused ja harjutused. Neljas, täiendatud trükk.

Tallinn: Emakeele Selts.

Lõbu, Triin 2011. *Hulgasõnade kasutamisest eesti kirjakeeles*. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool.

Metslang, Helle 2017. Kvantorifraas. Mati Erelt & Helle Metslang (toim.), *Eesti keele süntaks*, 463–478. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Risberg, Lydia & Margit Langemets 2021. Paronüümide probleem eesti keeles. *Keel ja Kirjandus* 10, 903–926.